

УДК 378:81 (410)(477)

© Кузнецова О. Ю., 2016 р.

<http://orcid.org/0000-0003-1156-1842>

Кузнецова О. Ю.

АКЦЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ І В УКРАЇНІ

Стаття присвячена реалізації іншомовної освіти у Великій Британії і в Україні. Встановлено, що розвиток іншомовної освіти зумовлений посиленням ідеї створення європейського виміру в освіті. Висвітлено підстави необхідності розв'язання проблеми у Великій Британії і в Україні. Визначено спільні проблеми у забезпеченні навчання іноземних мов. Виявлено провідні напрями теоретичних досліджень навчання іноземних (пошук слушних, ефективних методів, форм, технологій і засобів навчання іноземних мов; визначення мети, завдань, характеру навчання іноземних мов на різних освітніх рівнях; обґрунтування необхідності раннього старту у навчанні іноземних мов, інтегрування навчання предмета у навчальний процес початкових шкіл; запровадження обов'язковості вивчення іноземної мови всіма школярами з подовженням терміну вивчення навчальної дисципліни; введення і розширення низки курсів іноземної мови у навчальних програмах на здобуття вищої освіти). Відзначено доцільність створення підґрунтя в інституційній освіті для реалізації концепції вивчення мов впродовж життя.

Ключові слова: *іншомовна освіта, навчання іноземних мов, вибір іноземної мови для вивчення, зміст навчання, Велика Британія, Україна.*

Кузнецова Е. Ю. *Акценты реализации иноязычного образования в Великобритании и в Украине. Статья посвящена осуществлению иноязычного образования в Великобритании и в Украине. Установлено, что развитие иноязычного образования обусловлено продвижением идеи создания европейского измерения в образовании. Освещены аспекты необходимости разрешения проблемы в Великобритании и в Украине. Определены сходные проблемы в обеспечении обучения иностранным языкам. Выявлены основные*

направления теоретических исследований посвященных обучению иностранным языкам (поиск целесообразных, эффективных методов, форм, технологий и средств обучения иностранным языкам; формулирование цели, заданий, характера обучения иностранным языкам на разных образовательных уровнях; обоснование необходимости раннего старта в обучении иностранным языкам, интегрирование обучения предмету в учебный процесс в начальных школах; введение обязательного изучения иностранных языков всеми школьниками и продление времени изучения предмета; введение и расширение спектра курсов иностранного языка в учебных курсах в высших учебных заведениях). Отмечена целесообразность в рамках институционального образования формирования платформы-основы для реализации концепции изучения языков на протяжении жизни.

Ключевые слова: иноязычное образование, обучение иностранным языкам, выбор иностранного языка для изучения, содержание образования, Великобритания, Украина.

Kuznetsova O. Yu. Accents in Foreign Language Education in Great Britain and Ukraine. *The article deals with foreign language education in Great Britain and Ukraine. The study points out that development of foreign language education is based on the promotion of the idea of common European educational dimension creation. The aspects connected with the necessity of solving the problem in Great Britain and Ukraine are focused. The common problems in foreign language teaching and learning are singled out. The main directions of theoretical research of the aspects concerning foreign language teaching (search for relevant and efficient methods, forms, technologies and means of teaching foreign languages; determining goals, objectives, priorities in the teaching process at different educational levels; justifying the importance of early start in learning foreign languages, introduction of learning foreign languages into the primary school curriculum; making provisions for compulsory nature of foreign language learning during compulsory school education and ensuring the growth of the period of time allocated to learning foreign languages within school framework; offering more opportunities of foreign language learning and widening them in the higher education setting). The fact that institution-based learning of foreign languages has to set up the foundation for lifelong foreign language learning concept realization is stressed.*

Keywords: foreign language education, foreign language teaching, choice of a foreign language for learning, content of education, Great Britain, Ukraine.

Постановка проблеми. Освітняни європейських країн та представники міжнародних академічних організацій поділяють переконання стосовно того, що в епоху глобалізації слід прагнути максимальної сумісності систем вищої освіти, підвищення якості освіти, посилення ролі університетів як носіїв європейської свідомості у розвитку культурних

європейських цінностей, формуванні та зміцненні інтелектуального, культурного, соціального й науково-технічного потенціалу Європи.

Формування Європейського простору вищої освіти спрямоване на забезпечення освіти, що надала б змогу кожному громадянину вільно обирати професію, роботу, місце навчання і проживання в межах Європейського Союзу. У межах довготермінової програми Ради Освіти ЄС (1984 р.) було визначено два пріоритетних напрями спільної діяльності країн ЄС: 1) спільне вирішення проблем вивчення іноземних мов; 2) впровадження в освіту нових інформаційних технологій. Обидва завдання мають першочергове значення в умовах формування глобалізованого багатонаціонального мультикультурного простору. Аналіз шляхів реалізації цих завдань становить значний інтерес для українських освітян, оскільки надає можливість корегувати їх розв'язання в Україні, наближаючи таким чином нашу державу до повноцінного функціонування у сучасній Європі.

Аналіз актуальних досліджень. Питанням мовної політики, висвітленню кроків із створення європейського простору вищої освіти, входження української освіти до європейського простору, шляхів реалізації першочергових завдань в освіті, у мовній освіті в європейському вимірі зокрема присвячено значну кількість наукових публікацій. Серед них праці В. Андрущенка, В. Бондаря, В. Гаманюк, М. Згуровського, О. Коваленко, Т. Ковальової, В. Кременя, В. Лугового, В. Махінова, С. Ніколаєнка, Л. Ороховської, Н. Пелагеші, С. Саєнко, М. Степка, М. Тадеевої, Ю. Чередник, О. Яковлевої та інших науковців. Студії європейської багатомовності, що здійснюються І. П. Бондаренко, О. Першуковою, В. Н. Симкин, Г. Степенко, Є. Спіциним, І. Тараненко, С. Толмачевою, О. Шерстюк пропонують дані про структуру лінгвістичної освіти та розглядають сучасні підходи до викладання іноземних мов і досвід їх вивчення у школах країн Європи. Утім актуальність таких розвідок зумовлює доцільність подальшого вивчення та випрацювання конкретних орієнтирів і настанов щодо підвищення якості іншомовної підготовки громадян України, розвитку їх іншомовної комунікативної компетенції.

Мета статті – схарактеризувати деякі акценти розвитку іншомовної освіти у Великій Британії та в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вивчення показує, що особливе і різноманітне у функціонуванні і розвитку національних освітніх систем, зокрема у навчанні іноземних мов, і одночасно те, що обумовлює спільні тенденції розвитку, визначають відповідні історичні, політичні, економічні, соціальні фактори; особливості культурно-національних традицій,

переконань та поглядів на місце рідної і іноземних мов в освіті; сучасні міжнародні педагогічні ідеї і процеси: глобалізація, інтернаціоналізація, інтеграція, універсалізація.

Наприкінці ХХ ст. формування ідеї створення європейського виміру в освіті зацентрувало увагу на розвиткові співробітництва і спільності при збереженні різноманітності і національної самобутності на противагу традиційній ролі школи, що полягала у зміцненні національної своєрідності. Врахування таких базових положень здається більш вірогідним ніж пряме запозичення чи впровадження зарубіжного освітнього досвіду. У цьому аспекті спеціальні порівняльні дослідження можуть наблизити до науково обґрунтованих відповідей та рекомендацій, визначити шляхи реформування з метою дієвого вдосконалення в освіті.

Вивчення організації й реалізації іншомовної освіти у Великій Британії становить інтерес з точки зору того, що як і в Україні завдання поліпшення рівня іншомовної компетенції громадян країни є актуальним для держави. При цьому слід відзначити, що підстави необхідності розв'язання проблеми у Великій Британії і в Україні є принципово відмінними. Для України її розв'язання пов'язане як з цивілізаційним контекстом розвитку, так і з прагненням країни стати учасником і членом ЄС та забезпечити своїх громадян можливостями повноцінного функціонування у багатокультурному та багатонаціональному суспільстві, приєднатись до інтелектуального потенціалу світу.

Вивчення науково-педагогічних джерел свідчить, що у Великій Британії цільові настанови підвищення рівня іншомовної освіти громадян і підстави розвитку цієї освітньої сфери є іншими. З одного боку, британці, історично досить пасивно ставляться до вивчення іноземних мов, а з іншого, ситуацію в країні з вивченням і оволодінням іноземними мовами ускладнює те, що англійська мова стрімко набуває статус мови міжнародного спілкування і нібито зникає необхідність оволодіння іноземними мовами для громадян країни. Фактично активний і сталий розвиток у Великій Британії простежується у сферах навчання англійської мови: як іноземної, як другої мови, як мови міжнародного спілкування тощо, а не у сфері навчання саме іноземних мов громадян країни.

Аналіз документів та педагогічних публікацій показує, що у Великій Британії й теоретичні розвідки проблеми навчання іноземних мов переважно здійснюються в контексті навчання англійської тих осіб, для яких вона не є рідною чи першою мовою. Водночас теоретичні дослідження навчання іноземних мов здійснюються у кількох основних напрямках: пошук слухних, ефективних методів, форм, технологій і засобів навчання

іноземних мов; визначення мети, завдань, характеру навчання іноземних мов на різних освітніх рівнях; обґрунтування необхідності раннього старту у навчанні іноземних мов, інтегрування навчання предмета у навчальний процес початкових шкіл; запровадження обов'язковості вивчення іноземної мови всіма школярами з подовженням терміну вивчення навчальної дисципліни; введення і розширення низки курсів іноземної мови у навчальних програмах на здобуття вищої освіти.

Аналізуючи законодавчі акти, педагогічні і статистичні матеріали і дані, слід відзначити більш позитивний стан та умови для вивчення іноземних мов і досягнення ефективності їх навчання на різних освітніх ланках в Україні, адже саме у забезпеченні наших громадян високим рівнем іншомовної компетенції вбачають значні перспективи для повноцінного інтегрування наших громадян у європейську спільноту.

Поряд з тим, проблема залишається відкритою і потребує зусиль, адже навіть за умови досить давньої традиції обов'язковості вивчення іноземної мови і у шкільній, і у вищій освіті в Україні насправді не можна говорити про сформованість багатомовної нації, про підготовленість більшості громадян до спілкування у сучасному багатомовному і багатокультурному світі, що і зумовлює важливість порівняльних досліджень.

Прямуювання освітніх систем до певної стандартизації супроводжується впливом історично обумовлених особливостей в освіті, які дещо ускладнюють безпосереднє порівняння. Так, різна тривалість навчання у шкільній освіті двох країн в Україні і у Великій Британії, принципові відмінності у структурі і в організації вищої освіти тощо зумовлюють існування різних підходів до формування навчальних планів і програм й організації навчального процесу на різних освітніх рівнях.

Національна програма «Освіта 21-го століття» передбачила зростання значення іноземних мов на сучасному етапі розвитку країни: у загальному переліку шкільних предметів «Іноземна мова» посідає друге місце після «Державної мови». Разом з тим, кількість навчальних годин на цей предмет у загальноосвітніх школах залишається низькою (2-3 год. – у початковій школі, 5-6 год. – у спеціалізованих, 2-3 год. – у загальноосвітніх середніх школах) [2; 1].

Сьогодні в Україні планується перенести основний акцент в інституційному вивченні іноземних мов у школи, для чого згідно з наказом Міністерства освіти і науки від 7 серпня 2015 р. передбачено збільшити кількість годин на вивчення дисципліни «Іноземна мова». На рівні середньої школи обсяг навчальних годин має скласти 3-3, 5 години на

тиждень у загальноосвітніх школах, 5-6 годин у спеціалізованих школах [6].

У Великій Британії статус навчальної дисципліни у змісті шкільної освіти посилено затвердження Національної навчальної програми, за якою іноземну мову було віднесено до базових дисциплін на рівні шкільної освіти (всього 10), хоча й єдиної, обов'язкове вивчення якої, учні мають розпочинати в одинадцятирічному віці. І тут кількість годин, виділених для вивчення іноземних мов залежить від профілю навчання учнів: під час 7-9-го років навчання вона складає 2,5 год. на тиждень, під час 12-13-го років – 2,5-3,5 год. на тиждень у класах з технічним чи природничим профілем та 3,5-4,5 год. у гуманітарних класах [1, 32].

Однаково актуальним є питання щодо вибору іноземної мови для вивчення школярами. В Україні простежується постійне зростання кількості учнів, які вивчають англійську мову. З об'єктивних причин (поширення, роль у світі) англійська мова користується найбільшою популярністю серед іноземних мов, які вивчаються в школах України (всього пропонується 16 іноземних мов).

У Великій Британії історично найбільш розповсюдженою іноземною мовою для вивчення в умовах інституційної освіти була французька мова. Сьогодні в країні відзначається зменшення кількості учнів, які вивчають французьку мову і деяке зростання кількості тих, хто вивчають німецьку, іспанську та італійську. Слід відзначити надзвичайний ступінь свободи наданий школам країни щодо прийняття рішення про вибір іноземних мов для вивчення учнями, оскільки центральні органи влади ніяким чином не впливають на вирішення цього питання [5, 46].

Той же фактор, що обумовлює пріоритетність англійської мови як іноземної для вивчення в Україні, серйозно ускладнює вибір іноземної мови для вивчення у шкільній освіті у Великій Британії. Для жодного учня не можна передбачити, яка саме іноземна мова буде потрібна йому у дорослому житті (для українських школярів така вірогідність значно вища). Саме тому у Великій Британії підходять до шкільного етапу навчання іноземної мови, до формування навчальної програми з предмету як до етапу “ремесництва” у вивченні мови, як основи, на якій могло б будуватись подальше вивчення іноземної мови у вищій і позашкільній освіті.

Взагалі ж згідно з Національною навчальною програмою у країні було визначено перелік іноземних мов для вивчення у шкільній освіті. Частина з них склали мови, які могли бути запропоновані для вивчення лише у якості другої іноземної мови (арабська, бенгалі, китайська, гуджараті, іврит (суч.), хінді, японська, панджабі, урду) [3].

Модель «ремісництва» розпочинається на початковому рівні з введенням до «обізнаності у мові» (awareness of language), поступовим пристосуванням до сприйняття іноземної мови (education of the ear) і ознайомлення молодших школярів з «світом пригод» вивчення іноземної мови. На рівні середньої освіти «обізнаність у мові» стає елементом, який допомагає інтегруванню у навчання знань з різних складових змісту освіти (across curriculum).

Визначаючи тенденцію розширення у Великій Британії введення навчання іноземних мов учнів початкових шкіл, слід відзначити складність вирішення цієї проблеми для країни, оскільки такі спроби не здобули офіційної підтримки у державі і фактично ініціатива у розв'язанні цього питання належить адміністрації шкіл. У країні вважають, що зрілі інтереси і потреби починають формуватись у учнів шостих класів шкіл, студентів коледжів і університетів. Тож, тільки на цьому етапі, на думку британських спеціалістів, слід запроваджувати широкий вибір іноземних мов, пропонованих для вивчення із використанням методик і можливостей інтенсивного навчання мови [3].

Тобто на шкільному рівні освіти у Великій Британії у комплексі цілей навчання іноземної мови пріоритетності набула розвиваюча мета, яка передбачає розвиток в учнів: – мовленнєвих здібностей (фонетичного та інтонаційного слуху, мовної здогадки, імітації, логічного викладення думок, тощо); – інтелектуальних і пізнавальних здібностей (різних видів пам'яті – слухової і зорової, оперативної та тривалої, уваги – довільної та мимовільної, уяви, тощо); – готовності до участі в іншомовному спілкуванні; – готовності до вивчення нової іноземної мови і подальшої самоосвіти в галузі мовної освіти.

На рівні ж вищої освіти актуалізується значущість всього комплексу цілей навчання іноземних мов, хоча й з наголосом на практичний вимір: вміння здійснювати усне спілкування в типових ситуаціях побутової та професійної сфер спілкування, вміння розуміння на слух та читання іншомовного матеріалу. Причому фахівці сфери навчання мов відзначають, що на цьому рівні освіти пріоритетності набувають аспекти пов'язані з майбутнім працевлаштуванням молоді та забезпеченням її можливостями ефективного функціонування у світі економіки та бізнесу в умовах глобалізації [3].

Аналіз свідчить, що в цілому ситуація і умови для вивчення іноземних мов в Україні більш сприятливі, оскільки «Іноземна мова» тривалий час є обов'язковою навчальною дисципліною шкільної навчальної програми, у той час як у Великій Британії лише з організацією середніх

загальноосвітніх шкіл стало можливим і обов'язковим вивчення іноземних мов усіма учнями з 11 до 14 років, а з часом і до досягнення учнями 16 років, що, утім, становить менший термін вивчення дисципліни британськими школярами у шкільній освіті.

Поряд з тим, спроби британців зробити іноземні мови більш привабливими для учнів всіх рівнів здібностей привели до значної дослідницької і експериментальної діяльності з методів і форм навчання іноземних мов, формування тенденції до урізноманітнення іноземних мов, пропонованих для вивчення, впровадження курсів іноземної мови, що передбачають вивчення дисципліни з професійною орієнтацією, виділення різнорівневості освітніх досягнень з навчальної дисципліни. Сформувалося більш послідовне офіційне урядове бачення проблеми, яке визначило, що уміння спілкуватись з іноземцями їх рідною мовою корисне не лише окремій особі, а становить економічну і культурну користь для країни: відкриває можливості у торгівлі, міжнародних відносинах, науці, туризмі і інших галузях [4; 1].

Реформи шкільної освіти у Великій Британії, ситуація з навчанням і вивченням іноземних мов позначилася і на сфері вищої освіти. Взагалі вивчення іноземної мови не є обов'язковим для всіх здобувачів вищої освіти у вищих навчальних закладах Великої Британії. Утім, зміни соціально-політичного контексту, організація нових вищих навчальних закладів, формування європейського простору вищої освіти сприяли модернізації у визначенні цілей, завдань, змісту вищої освіти, що мало безпосереднє значення для сфери навчання сучасних іноземних мов. Своєрідність навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах країни визначається наголосом на практичних професійних аспектах вивчення дисципліни. Для посилення мотивації до оволодіння іноземною мовою пропонується хоча певною мірою і обмежена свобода вибору іноземної мови для вивчення, а також розвивається діяльність курсів з вивчення іноземних мов поза навчальним планом.

Характерним для країни є пропонування у вищій освіті курсів подвійної спеціалізації, за якими однією з профілюючих дисциплін виступає іноземна мова. Більшість студентів, які вивчають іноземні мови у вищих навчальних закладах, навчаються саме за такими курсами [3]. Як характерний акцент у вищій освіті і у навчанні іноземних мов, зокрема, слід виділити спрямованість на самостійну навчальну діяльність студентів й активізацію їх навчальної діяльності.

До важливих аспектів реалізації іншомовної освіти у Великій Британії відносять завдання підготовки вчителів іноземних мов. Прагнення підвищення якості підготовки вчителів мов підтверджують:

1) вимога до спеціалістів-фахівців з лінгвістики про обов'язковість здобуття спеціальної педагогічної підготовки;

2) оновлення змісту підготовки вчителів-лінгвістів із спеціальною орієнтацією на навчання учнів всіх рівнів здібностей та посилення методичної підготовленості вчителів мов до впровадження комунікативного підходу у навчанні іноземних мов і педагогічної технології;

3) посилення інтересу до особи вчителя, його педагогічних та психологічних якостей на основі теорії "педагогічної рефлексії" – акцентуації уваги учителів до усвідомлення і аналізу власної педагогічної діяльності;

4) поширення пріоритетності ідей і практики післядипломної підготовки (професійного розвитку) вчителів іноземних мов.

Об'єднання Європи та поглиблення міжнародного співробітництва, попит європейського ринку праці висувають високі вимоги до володіння іноземними мовами. Процес їх вивчення перетворюється в істотний елемент загальної освіти і значення його в європейських освітніх закладах постійно зростає. У вимогах Європейського Союзу міститься положення про те, що як найбільше громадян Європи повинні володіти двома іноземними мовами, крім рідної [5].

Наближеність до європейських міжнародних економічних, політичних, культурних, освітніх організацій дозволяє британським дослідникам більшою мірою використовувати міжнародний теоретичний і практичний досвід у галузі навчання іноземних мов і брати активну участь у спільних дослідженнях і проектах.

Утім, у цілому як в Україні, так і у Великій Британії простежуються прямування до більш раннього старту у вивченні іноземних мов на шкільному рівні освіти, що в свою чергу дозволяє на цьому ж освітньому рівні вводити вивчення другої і третьої іноземних мов. При цьому робиться наголос на особистісно орієнтоване навчання з урахуванням вікових та інших індивідуальних характеристик і потреб учнів.

У британських педагогічних джерелах відстоюється ідея, що навчання першої іноземної мови має готувати підґрунтя для вивчення інших іноземних мов. Тобто висувається завдання розробки дидактики, яка допомагала б від вивчення однієї мови перейти до іншої, дидактики «латерального» навчання іноземних мов (Lateral Language Learning), спрямованої на раціональне використання спільних елементів кількох іноземних мов та їх взаємну підтримку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене вивчення дозволяє встановити:

1) проблема ефективних рішень у навчанні іноземних мов є актуальною не лише в Україні, а й у Великій Британії, країні Європейського Союзу;

2) кроки щодо її розв'язання мають здійснюватися на всіх освітніх рівнях;

3) актуальним залишається пошук ефективних методів і форм навчання іноземних мов, стимулювання до їх вивчення, переконання спільноти у практичних перевагах володіння іноземними мовами у сучасному світі.

На подальше вивчення і висвітлення заслуговують питання змісту навчання іноземних мов, забезпечення послідовності змісту навчання на різних освітніх рівнях, використання ефективних сучасних технологій у мовній підготовці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко И. П. Иностранные языки в системе школьного образования стран – членов ЕЭС / И. П. Бондаренко // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 3. – С. 31–35.

2. Звіт про результати допроектного базового дослідження системи удосконалення (післядипломної освіти) вчителів англійської мови. – Британська Рада. – Березень, 1998. – уііі + 57 с.

3. Foreign Languages in the School Curriculum. A Draft Statement of Policy. – DESandWelshOffice. – June, 1986.

4. Кузнецова О. Ю. Развитие мовної освіти у середніх і вищих навчальних закладах Великої Британії другої половини ХХ ст.: дис. ... доктора пед.наук: 13.00.01 / О. Ю. Кузнецова. – Х, 2003. – 494 с.

5. Trim J. Language Learning for European Citizenship. Final Report (1989-1996) / J. Trim. – Council for Cultural Cooperation: Council of Europe Publishing, 1997. – 101 p.

6. <http://www.unian.net/society/1109395-v-ukrainskih-shkolah-velichilikolichestvo-chasov-inostrannogo-yazyika.html>